

ՀՏԴ 581.8

Կենսաբանություն

Կարինե ԲԱԼԱՅԱՆ

ԱրՊՀ կենսաբանության և քիմիայի ամբիոնի դոցենտ, կ.գ.թ.

E-mail: balayan-karine@mail.ru

Քրիստինա ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ

ԱրՊՀ բնագիտական ֆակուլտետի «Կենսաբանություն» ՄԿԾ / կուրսի մագիստրանտ

E-mail: petrosyankristina549@gmail.com

Աննա ՕՀԱՆՋԱՆՅԱՆ

ԱրՊՀ բնագիտական ֆակուլտետի «Կենսաբանություն» ՄԿԾ / կուրսի մագիստրանտ

E-mail: annaohanjanyan0gmail.com

Նունե ԱՎԱԳԻՄՅԱՆ

ԱրՊՀ բնագիտական ֆակուլտետի «Կենսաբանություն» ՄԿԾ / կուրսի մագիստրանտ

E-mail: nune.avagimyan.99@mail.ru

**ՇՆՀԱՌԱԿԱՆ, ՄԱՐՍՈՂԱԿԱՆ
ՀԱՄԱԿԱՐԳԵՐԻ ԵՎ ՄԱՇԿԱՅԻՆ ՈՐՈՇ
ՀԻՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԺԱՄԱՆԱԿ
ԿԻՐԱՌՎՈՂ ԴԵՂԱԲՈՒՅՍԵՐԸ, ՆՐԱՆՑ
ՄԱՆՐԱԴԻՏԱԿԱՅԻՆ
ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ**

Հոդվածում ներկայացվում է շնչառական, մարսողական համակարգերի և մաշկայինորոշ հիվանդությունների դեպքում ժողովրդական բժշկության մեջ կիրառվող դեղաբույսերի մանրադիտակային ուսումնասիրությունների արդյունքները: Շնչառական համակարգի որոշ հիվանդությունների դեպքում կիրառվող դեղաբույսերից ուսումնասիրվել են՝ ուրց սովորական (*Thymus vulgaris*), ուրցադադձ ուրցանման (*Ziziphora serpyllacea*), ռեհան մշակովի (*Ocimum basilicum*), մարսողական համակարգի՝ որոշ հիվանդությունների դեպքում կիրառվող դեղաբույսերից՝

անթառամ ավազային (*Helichrysum arenarium*), անանուխ պղպեղային (*Mentha piperita*), իսկ մաշկային որոշ հիվանդությունների դեպքում կիրառվող դեղաբույսերից՝ հալվե ծառանման (*Aloe arborescens*), կալանխոե Դեգրեմոնի (*Kalanchoedaigremontiana*), վաղենակ դեղատու (*Calendula officinalis*) և այլն:

Բանալի բառեր՝ ուրց, ուրցադաղձ, ռեհան, անանուխ, անթառամ, հալվե, վաղենակ, կալանխոե, կտավատ, կղմուխ, մատուտակ, սոճի, արտազատող հյուսվածք:

**К. Балаян К. Петросян А. Оганджян Н. Авагимян
ЛЕКАРСТВЕННЫЕ РАСТЕНИЯ, ИСПОЛЬЗУЕМЫЕ ПРИ
НЕКОТОРЫХ ЗАБОЛЕВАНИЯХ ДЫХАТЕЛЬНОЙ И
ПИЩЕВАРИТЕЛЬНОЙ СИСТЕМ, КОЖИ. ИХ ИССЛЕДОВАНИЯ
ПОД МИКРОСКОПОМ**

В работе представлены результаты микроскопических исследований лекарственных растений, применяемых в народной медицине при некоторых заболеваниях дыхательной и пищеварительной систем, кожи. Среди лекарственных трав, используемых при некоторых заболеваниях дыхательной системы, были изучены следующие виды: тимьян обыкновенный (*Thymus vulgaris*), зизифоратимьянниковая (*Ziziphora serpyllacea*), базилик обыкновенный (*Ocimum basilicum*), травы, используемые при некоторых заболеваниях пищеварительной системы: бессмертник песчаный (*Helichrysum arenarium*), мята перечная (*Mentha piperita*), а также применяемых при некоторых кожных заболеваниях следующих лекарственных трав: алоэ древовидное (*Aloe arborescens*), каланхоэ Дегремона (*Kalanchoedaigremontiana*), календула лекарственная (*Calendula officinalis*) и другие.

Ключевые слова: тимьян, зизифора, базилик, мята, бессмертник, алоэ, календула, каланхоэ, лён, девясил, солодка, сосна, выделительная ткань.

**C. Balayan, Chr. Petrosyan, A. Ohanjanyan, N. Avagimyan
HERBS USED FOR CERTAIN RESPIRATORY, DIGESTIVE SYSTEM
AND SKIN DISEASES. THE MICROSCOPIC STUDIES**

The article presents the results on the microscopic studies structural features of herbs used in folk medicine for respiratory, digestive systems and certain skin diseases. The following herbal species have been studied for the treatment of some respiratory diseases: *Thymus vulgaris*, *Ziziphora serpyllacea*, *Ocimum basilicum*. Herbs used for some diseases of the digestive system are *Helichrysum arenarium*, *Mentha piperita*, and herbs used to treat certain skin conditions are *Aloe arborescens*,

Kalanchoe daigremontiana, Calendula officinalis and etc.

Key words: *Thymus, Ziziphora, Ocimum, Mentha, Helichrysum, Aloe, Calendula, Kalanchoe, Linum, Inula, Glycyrrhiza, Pinus, excretory tissue.*

Դեղաբույսերը մարդկանց և կենդանիների տարբեր հիվանդությունների բուժման ու կանխարգելման համար օգտագործվող բույսերի խումբ են: Դեղաբույսերի բուժիչ հատկությունները պայմանավորված են դրանցում պարունակվող քիմիական տարբեր բաղադրության նյութերով՝ ալկալոիդներով, գլիկոզիդներով, սապոնիններով, եթերայուղերով, ֆլավոնիդներով, դաբաղանյութերով, վիտամիններով, որոնք ֆիզիոլոգիական ներգործություն են ունենում մարդկանց կամ կենդանիների օրգանիզմների վրա [5]:

Դեղաբույսերով բուժումը՝ ֆիտոթերապիան, ներկայումս ավելացնում է իր կողմնակիցների քանակը, դրան զուգահեռ օրեցօր ավելանում է այն մարդկանց թիվը, որոնք կիրառում են տնային պայմաններում դեղաբուսական հումքից պատրաստված բուսական թեյեր, ջրաթուրմեր, եփուկներ, քսուքներ, թարմ հյութեր և այլն [1]:

Սույն հոդվածի նպատակն է ուսումնասիրել ու ներկայացնել շնչառական, մարսողական համակարգերի և մաշկային որոշ հիվանդությունների ժամանակ կիրառվող դեղաբույսերի տեսակային բազմազանությունը, նրանց մանրադիտակային ուսումնասիրությունները, ինչպես նաև բուսական հյուսվածքի տարբեր տարրերի անատոմիական կազմությունը: Հոդվածում կիրառել ենք մանրադիտակային ուսումնասիրությունների մեթոդը, որի շնորհիվ դեղաբույսերի վեգետատիվ, գեներատիվ օրգանների տարբեր կտրվածքներն ուսումնասիրել ենք ԱրՊՀ կենսաբանության և քիմիայի ամբիոնի լաբորատորիայում՝ թվային մանրադիտակի օգնությամբ:

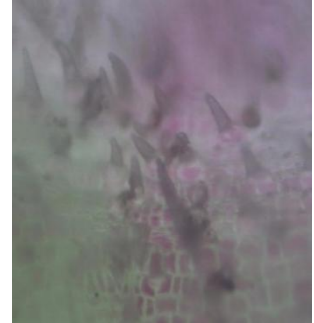
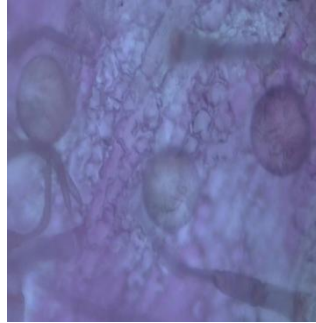
Արդի ժամանակաշրջանում շնչառական որոշ հիվանդություններ հիվանդացության, մահացության առաջացման նշանակալից պատճառներից են ամբողջ աշխարհում, և դրանց կանխարգելման ու բուժման տարբեր մեթոդներից է նաև դեղաբույսերի կիրառումը: Դեղաբույսերը ամենատարբեր դեղամիջոցներ ստանալու անփոխարինելի աղբյուր են: Դեղաբույսերի մեծամասնությունը լայնորեն կիրառվում է գիտական բժշկության մեջ, ինչպես նաև ժողովրդական բժշկության բաղադրատոմսերում: Covid-19-ով հիվանդների մոտ ախտանշանները մեղմելու լավագույն միջոցներից է վիտամին C-ն, իսկ այս տարրով հարուստ են մասուրը, նարինջը, կիտրոնն ու այլ ցիտրուսային մրգեր: Այս մրգերի գործածությունը մարդու օրգանիզմին կօգնի պայքարել ու մեղմել հիվանդության ախտանշանները:

Գլուխ սոխն (*Allium cepa* L.) ու ցանովի սխտորը (*Allium sativum* L.) հիանալի կանխարգելիչ միջոց են շնչառական համակարգի հիվանդությունների դեպքում և

պարունակում են ֆիտոնցիդներ, որոնք մանրէասպան հատկություն ունեն: Բացի այդ, դրանք օժտված են հակաբակտերիալ, հակավիրուսային ու հակասնկային հատկություններով, ինչպես նաև օգնում են բարձրացնել օրգանիզմի դիմադրողականությունն ու ամրապնդել իմունային համակարգը:

Ուրց սովորականը (*Thymus vulgaris* L.) լայնորեն կիրառվում է ինչպես բժշկության, այնպես էլ խոհարարության մեջ: Ուրցը պարունակում է եթերայուղեր, որոնք մաքրում են շնչուղիները խորխից, կանոնավորում են շնչառությունը: Բուժման նպատակով օգտագործում են ուրցի վերգետնյա մասը, որը հավաքում են բույսի ծաղկման ընթացքում, չորացնում ստվերոտ, օդափոխվող պայմաններում: Ուրցի թեյը բարձրացնում է իմունիտետը: Այն համարվում է որպես հակասթրեսային և հակաբորբոքիչ միջոց: Ուրցադաղձը (*Ziziphora* L.) նույնպես պարունակում է եթերայուղեր, որոնք հայտնի են մանրէասպան հատկություններով: Ռեհան մշակովին (*Ocimum basilicum* L.) բավականին հարուստ է եթերային յուղերով, որոնք տալիս են առանձնահատուկ բուրմունք՝ բարձրացնելով ռեհանի համեմունքային արժեքը: Ծաղիկները և ցողունները պարունակում են եթերայուղեր:

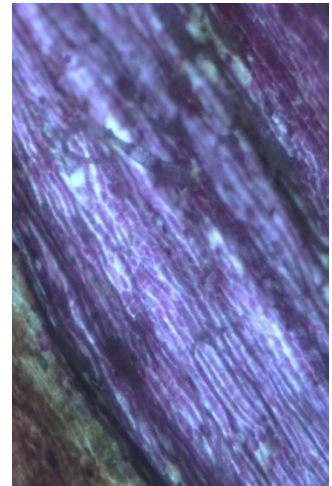
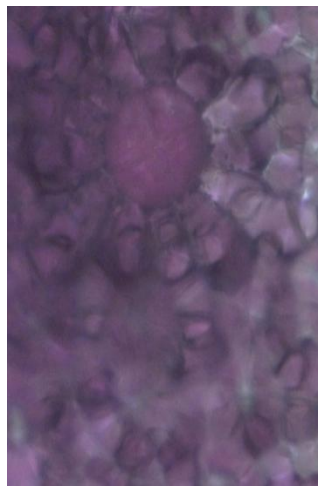
Եթերայուղերի առկայությունն ուրցի, ուրցադաղձի և ռեհանի արտազատող հյուսվածքի տարրերում մեր կողմից ուսումնասիրվել է թվային մանրադիտակի միջոցով՝ X150 խոշորացմամբ (նկ. 1):

Ա

Բ

Գ

Նկ. 1. Ա - Եթերայուղերի առկայությունը ուրցի գեղձային մազիկներում՝ թվային մանրադիտակի X 150 խոշորացմամբ,

Բ – Եթերայուղերի առկայությունն ուրցադաղձի

գեղձային մազիկներում՝ թվային մանրադիտակի X150 խոշորացմամբ,

Գ - Ռեհանի ընդհանուր տեսքը և եթերայուղերի առկայությունը ծաղիկներում ու ցողուններում՝ թվային մանրադիտակի X 150 խոշորացմամբ

Մեծ քանակությամբ վիտամին C-ի և ռուտինի շնորհիվ՝ ռեհանի օգտագործումը խթանում է անոթների պատերի ամրությունը, կանխարգելում է դրանց փխրունությունը, իսկ ռեհանի բաղադրության մեջ մտնող հակաօքսիդանտները պաշտպանում են սիրտ-անոթային համակարգն ու կանխարգելում ազատ ռադիկալների բացասական ազդեցությունը: Այս բույսի բաղադրության մեջ մտնող տարրերը նաև նվազեցնում են վատ խոլեստերինի մակարդակը, լավացնում արյան շրջանառությունը [3]:

Բրոնխիտների դեպքում կարելի է կիրառել հաղարջենի սև (*Ribes nigrum* L.), գնաբուկ զարնանային (*Primula veris* L.), իշաովույտ դեղատու (*Melilotus officinalis* L.) և այլ բուսատեսակների պատրաստուկները: Որպես խորխաբեր կարելի է օգտագործել կղմուխ մեծի (*Inula helenium* L.), մատուտակի (*Glycyrrhiza glabra* L.) պատրաստուկները: Շնչառական համակարգի հիվանդությունների դեպքում արժեքավոր են նաև սոճի սովորականի (*Pinus silvestris* L.), տատրակ սովորականի (*Tussilago farfara* L.) պատրաստուկները:

Տատրակի (հազի խոտ) տերևների թուրմն ունի խորխաբեր, լեղամուղ, քրտնամուղ հատկություն և լայնորեն կիրառվել է շնչառական ուղիների հիվանդությունների դեպքում: Տերևները գիտական բժշկության մեջ օգտագործվում են բրոնխիտների, վերին շնչուղիների բորբոքումների ժամանակ՝ որպես խորխաբեր: Դեղաբույսն օժտված է նաև մանրէասպան ներգործությամբ:

Սոճի սովորականի (*Pinus silvestris* L.) բողբոջները և երիտասարդ կոները հավաքում են որպես բուժիչ հումք մարտ-ապրիլ ամիսներին: Պարունակում են եթերայուղ, ասկորբինաթթու, ֆիտոնցիդներ, խեժ և այլ միկրոտարրեր: Սոճու բողբոջներն օժտված են խորխաբեր, միզամուղ, հակամանրէային հատկություններով:

Ներկայումս բնակչության շրջանում հաճախ են հանդիպում մարսողական համակարգի հետ կապված խնդիրները. այրոցը, փքվածությունը, աղիների թուլությունը և խցանումը մարդկանց հիմնական հիվանդություններն են դարձել: Նշված երևույթները հանդիսանում են մարսողական համակարգի խախտման նշաններ: Հավանաբար մեր մարսողական խնդիրներն անմիջական կապ ունեն ոչ ճիշտ սնվելու հետ: Վերջին ժամանակներս հազվադեպ ենք սնվում բնական մթերքներով: Ավելի շատ սնվում ենք սննդային հավելումներով հարուստ մթերքներով, և պատահական չէ, որ արդյունքում խախտվում է մարսողական համակարգի ճիշտ գործունեությունը: Մարսողական համակարգի որոշ հիվանդությունների դեպքում կարելի է կիրառել ստորև նշված բուսատեսակների պատրաստուկները:

Փիփերթ անտառայինը (*Malva sylvestris* L.) ունի խորխաբեր, փափկեցնող հատկություններ, պարունակում է վիտամիններ E, C, կարոտին (A-նախավիտամին), ներկանյութ և այլն: Տերևներն ու մատղաշ ընձյուղներն օգտագործում են սննդի մեջ: Այն արժեքավոր է մարսողական և շնչառական համակարգերի որոշ հիվանդությունների դեպքում:

Անթառամ ավազայինի (*Helichrysum arenarium* L.) թույլ հաճելի բուրմունք ունեցող ծաղկաբույլերը ցողունի վերին հատվածի հետ օգտագործվել են բուժական նպատակներով, քանի որ պարունակում են եթերայուղեր: Կիրառվել է որպես լեղամուղ միջոց՝ լեղաքարային հիվանդության, լյարդի և լեղապարկի բորբոքային հիվանդությունների ժամանակ:

Ճարճատուկ սովորականը (*Cichorium intubus* L.) պարունակում է ինուլին, վիտամիններ և այլն: Պատրաստուկներն օգտագործվել են որպես լեղամուղ (լյարդի, լեղապարկի բորբոքումների) միջոց, նաև փորկապության, ստամոքսաբորբի, շաքարախտի և այլ դեպքերում:

Անանուխ պղպեղայինը (*Mentha piperita* L.) բժշկության մեջ կիրառվում է ոչ միայն բուսահումքի, այլև նրանից ստացվող եթերայուղի ձևով (նկ. 2): Դեղաբույսը կիրառվել է բերանի լորձաթաղանթի բորբոքումների, ստամոքսի բորբոքումների դեպքերում:

Նկ. 2. Եթերայուղերի առկայությունը դադձի տերևներում՝ թվային մանրադիտակի X 150 խոշորացմամբ

Մաշկային հիվանդությունների աճը բնակչության լայն շրջաններում գիտականորեն նպատակ է հետապնդում ուսումնասիրել առաջացման պատճառները, կիրառել դեղաբույսերից կազմված այնպիսի բնական միջոցներ, որոնք նպատակային և արդյունավետ են: Մաշկային հիվանդությունները կարող են դրսևորվել բծերով, բշտիկացանով, թարախաբշտիկացանով, հանգույցներով, քերծվածքներով, ճաքերով, խոցերով և այլն: Որոշ մաշկային հիվանդություններ ընթանում են քորով, այրոցով, ցավերով [4]:

Վաղենակ դեղատուփ (*Calendula officinalis* L.) պարունակում է եթերայուղեր, խեժեր, դաբաղանյութեր, ճարպեր, ալկալոիդներ: Վաղենակի տերևները պարունակում են մեծ քանակությամբ վիտամին C: Վաղենակը լայնորեն օգտագործվում է բժշկության և կոսմետոլոգիայի մեջ: Բժշկության մեջ օգտագործում են բույսի ծաղիկները: Թուրմն ունի մանրէասպան (բակտերիոցիդ), ջղակծկումները վերացնող (սպազմոլիտիկ), հականեխիչ և հակաբորբոքային հատկություններ: Պատրաստուկներն օգտագործվում են վերքերի և խոցերի, խոշոր թարախաբշտերի, ինչպես նաև էկզեմաների դեպքերում: Վաղենակի պատրաստուկներն արագացնում են հյուսվածքների վերականգնողական գործընթացներն ու աճը՝ եթերայուղերի պարունակության շնորհիվ:

Ծիծեռնախոտ մեծը (*Chelidonium majus* L.) կարելի է հավաքել ծաղկման շրջանում: Ծիծեռնախոտին բնորոշ է կաթնանոթների առկայությունը (նկ. 3): Կաթնանոթները կենդանի բջիջներ են, որոնք իրենց վակուոլներում պարունակում են լատեքս կոչվող բջջահյուլը [2]: Կաթնահյուլը գազարագույն է, որը պարունակում է խելիդոնին միացությունը և օգտագործվում է նաև գորտնուկների, կոշտուկների դեպքում: Աչքի է ընկնում նաև ցավազրկող,

մանրէասպան, հյուսվածքների ամբողջականությունը վերականգնող ազդեցություններով: Կիրառվում է էկզեմայի, դժվարությամբ ապաքինվող վերքերի ժամանակ:

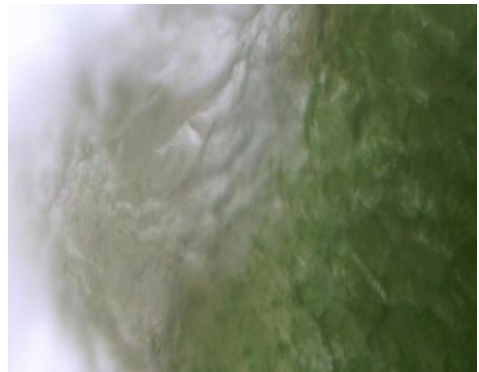

Նկ. 3. Միծեռնախոտի ընդհանուր տեսքը (Ա) և կաթնանոթներում եթերայուղերի առկայությունը (Բ) թվային մանրադիտակի X150 խոշորացմամբ

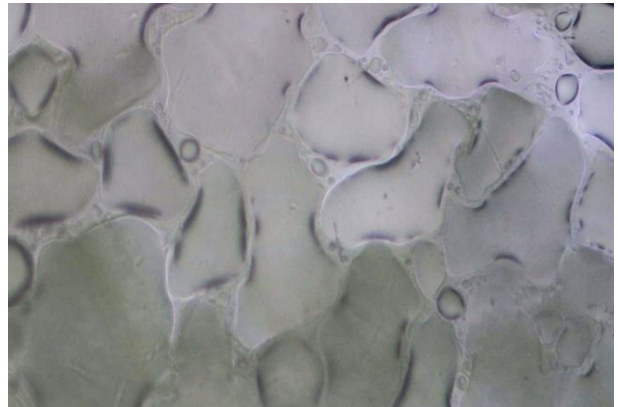
Ակնեի բուժման նպատակով ուսումնասիրվել է Հալվե, ալոեծառանմանը (*Aloe arborescens* L.), որը հանդիսանում է արժեքավոր բույս: Հալվեի հյուսվածքում օժտված է բակտերիասպան և բակտերիաների աճը կասեցնող հատկություններով: Հալվեծառանմանը լայն կիրառություն ունի բժշկության և կոսմետոլոգիայի բնագավառներում: Տերևները և թուրմը պարունակում են վիտամիններ, եթերայուղեր, այդ պատճառով կիրառվում են թարախային վերքերի, խոցերի, մաշկի որոշ բորբոքային հիվանդությունների ժամանակ:

Կալանխոե Դեգրեմոնտի (*Kalanchoe daigremontiana* Raym.-Hamet & H.Perrier) տեսակը մեծ կիրառում ունի ժողովրդական բժշկությունում: Բույսի տերևները հյութալի են, պարունակում են ջուր պահեստող բջիջներ: Կիրառվում են նաև մաշկային որոշ հիվանդությունների դեպքում:

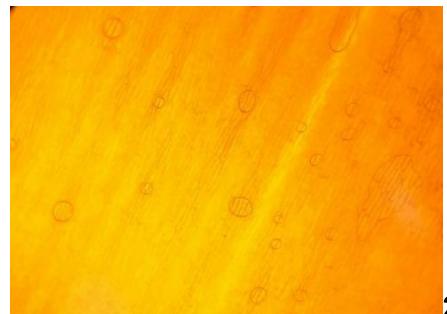
Հալվեի, կալանխոեի տերևների լայնական ու երկայնական կտրվածքների, ինչպես նաև վաղենակի ծաղիկների, տերևների մանրադիտակային ուսումնասիրության ընթացքում գրանցվել է ջուր պահեստող բջիջների և եթերայուղեր պարունակող արտազատող հյուսվածքի այլ տարրերի անատոմիական կազմությունը թվային մանրադիտակի X150 խոշորացմամբ (նկ. 4):

Ա

Բ

1

2

Գ

Նկ. 4. Ա – Հալվեի տերևների անատոմիական կազմությունը՝ թվային մանրադիտակի X 150 խոշորացմամբ,

Բ – Կալանխոեի տերևներում ջուր պահեստող բջիջները՝ թվային մանրադիտակի X 150 խոշորացմամբ,

Գ – Վաղենակդեղատուի տերևներում (1) և ծաղիկներում(2) եթերայուղերի առկայությունը՝ թվային մանրադիտակի X 150 խոշորացմամբ

Այսպիսով, թվային մանրադիտակի միջոցով մեր կողմից կատարված ուսումնասիրությունների արդյունքում ներկայացվեց շնչառական, մարսողական համակարգերի և մաշկային որոշ հիվանդությունների կանխարգելման ու բուժման նպատակով լայնորեն կիրառվող դեղաբույսերի կառուցվածքային առանձնահատկությունները, արտազատող հյուսվածքի տարրերը: Աշխատանքում ընդգրկված դեղատու բույսերը հիմնականում պարունակում են եթերայուղեր, կաթնահյութ, վիտամիններ և այլ կենսաբանորեն ակտիվ նյութեր, որոնց ազդեցության շնորհիվ հնարավոր է կանխարգելել նշված հիվանդությունները:

Գրականություն

1. **Ղազանջյան Մ. Ա.** Դեղաբույսեր բոլորի համար, Երևան, 2013, էջ 5:
2. **Սիմոնյան Ռ.** Բուսաբանություն, բույսերի անատոմիա և մորֆոլոգիա, Երևան, 2015, էջ 107 - 108:
3. **Мартыросян А.,** Энциклопедия лекарственных растений и секреты фитотерапии, Ереван, 2010, с. 210.
4. <https://hy.wikipedia.org/wiki/>
5. <http://www.encyclopedia.am/pages.php?hId=189>

ՀՈԴՎԱԾԸ ՏՊԱԳՐՎԱԾ Է

**«ԿԵՆՍԱԲԱՆՈՒԹՅԱՆ ԱՐԴԻԱԿԱՆԱՑՈՒՄՆ ԱՐՑԱԽՈՒՄ»
ԴՐԱՄԱՇՆՈՐՀԱՅԻՆ ԾՐԱԳՐԻ ՇՐՋԱՆԱԿՆԵՐՈՒՄ**

Հոդվածը տպագրության է երաշխավորել խմբագրական խորհրդի անդամ, կ.գ.դ., Հ.Գ.Գալստյանը: